

FYZIKÁLNE PRAKTIKUM

Spracoval: Vladimír Domček

Namerané: 21.11.2012

Obor: Astrofyzika   **Ročník:** II   **Semester:** III

Testované:

Úloha č. 10: Polarizácia svetla

$$T = 23,1 \text{ } ^\circ\text{C}$$

$$p = 989 \text{ hPa}$$

$$\varphi = 36 \%$$

1. Zadanie

- Meranie koncentrácie a stáčivosti roztoku sacharózy
- Meranie optickej stáčivosti ľavotočivej fruktózy

2. Teória

2.1. Polarimeter

Svetlo prechádza zo zdroja Z do kolimátora K, kde je spracované na rovnobežný zväzok lúčov. Prechodom tohto zväzku polarizátorom P sa svetlo lineárne polarizuje. Potom prechádza cez meranú vzorku V alebo ide priamo na analyzátor A. Výsledná intenzita sa pozoruje vizuálne ďalekohľadom D. Ak skrížime kmitosmery analyzátoru a polarizátora, bude intenzita osvetleného zorného poľa minimálna, no toto minimum rozpoznáva ľudské oko dosť nepresne. Naopak, je citlivé na zmenu jasú dvoch susedných plôch. Toto sa využíva pri tzv. polotieňovej metóde.

2.2. Sacharimeter

Prístroj podobný polarimeteru s tým rozdielom, že polarizátor a analyzátor sú pevne justované v skríženej polohe. Na kompenzáciu prípadných zmien roviny sa používa dvojica kremenných klinov. Kremeň stáča kmitovú rovinu lineárne polarizovaného svetla a zmenou hrúbky kremenných doštičiek je možné vykompenzovať stočenie kmitovej roviny spôsobené meranou vzorkou.

2.3. Optická aktivita látok

Niektoré látky majú schopnosť stočenia kmitovej roviny lineárne polarizovaného svetla. Sú to napríklad kryštály niektorých mriežkových štruktúr alebo roztoky látok obsahujúcich asymetrický atóm uhlíku v molekule. Pre uhol stočenia kmitovej roviny α pri roztoku platí:

$$\alpha = [\alpha] \cdot c \cdot d \tag{1}$$

kde $[\alpha]$ je špecifická stáčivosť, d je hrúbka skúmanej látky a c je koncentracia látky. Špecifickú stáčivosť roztoku sa dá stanoviť zo vzťahu (1) polarimetrom:

$$[\alpha] = \frac{100\alpha}{dq} \tag{2}$$

kde q je počet gramov látky v 100 cm^3 roztoku.

Koncentráciu roztoku c je vhodné experimentálne určiť sacharimetrom. Ak použijeme pri meraní sodíkovú čiaru ($\lambda = 589,3 \text{ nm}$), zaznamenávajú dieliky na stupnici medzinárodné stupne cukornatosti ($^{\circ}\text{s}$). Objemovú koncentráciu v percentách zistíme zo vzťahu:

$$c = \frac{26}{50} (n - n_0) \quad (3)$$

n_0 je nulová poloha kompenzátoru sacharimetru a n je poloha kompenzátoru odpovedajúca vykompenzovaniu stočenia kmitovej roviny lineárne polarizovaného svetla vplyvom roztoku v kyvete s dĺžkou $d = 0,1 \text{ m}$.

2.4. Fruktóza

Meranie uhlu stočenia ľavotočivej látky je zložitejšie z toho dôvodu, že prístroje používané v praxi sú cejchované pre meranie pravotočivých roztokov. Uhol tak zmeriame kombináciou pravotočivého a ľavotočivého roztoku. Potom platí, že celkový uhol stočenia sa rovná súčtu uhlov stočenia v jednotlivých kyvetách:

$$\alpha = \alpha_1 + \alpha_2 \quad (4)$$

Pre pravotočivú látku je uhol stočenia kladný, pre ľavotočivú záporný. Treba však použiť také roztoky, aby celkový uhol stočenia bol kladný.

3. Postup

3.1. Sacharóza

- pripravíme tri roztoky sacharózy rôznej koncentrácie (15%, 10%, 5%). Roztoky s koncentráciou 10% a 5% získame zmiešaním 15% roztoku s neutrálnou destilovanou vodou.
- stanovíme sacharimetrom koncentráciu namiešaných roztokov tak, že budeme kompenzovať osvetlenie zorného pola na polotieň. Meranie opakujeme $5\times$.
- určíme polarimetrom uhol stočenia kmitovej roviny pripravených roztokov, postupom obdobným meraniu sacharimetrom.
- vypočítame špecifickú stáčivosť sacharózy a porovnáme ju s tabelovými hodnotami.

3.2. Fruktóza

- namiešame dva roztoky fruktózy s koncentraciami 10% a 5%. Ako pravotočivý roztok použijeme kyvetu s 15% roztokom sacharózy.
- určíme polarimetrom uhol stočenia pripravených roztokov.
- vypočítame špecifickú stáčivosť fruktózy a porovnáme s tabelovými hodnotami.

4. Meranie

4.1. Sacharóza

n_0	$n_{(5\%)}$	$c_{(5\%)}$	$n_{(10\%)}$	$c_{(10\%)}$	$n_{(15\%)}$	$c_{(15\%)}$
0,2	9,6	4,888	17,2	8,84	26,9	13,884
-0,3	9,8	4,992	17,8	9,152	26,2	13,78
0,1	9,4	4,784	17,5	8,996	26	13,468
0,7	9,3	4,732	17,8	9,152	26,4	13,364
0,5	9,3	4,732	17,9	9,204	26,8	13,676

Tabulka 1: Meranie koncentrácie nemiešaných roztokov

Priemerné hodnoty nameraných koncentrácií:

$$c_{(5\%)} = (4,8 \pm 0,2) \%$$

$$c_{(10\%)} = (9,1 \pm 0,2) \%$$

$$c_{(15\%)} = (13,6 \pm 0,3) \%$$

$\alpha_{5\%}$	$[\alpha_{5\%}]$	$\alpha_{10\%}$	$[\alpha_{10\%}]$	$\alpha_{15\%}$	$[\alpha_{15\%}]$
3,1	64,24072	6,2	68,36627	9,4	68,94326
3,25	67,34914	6,3	69,46895	9,4	68,94326
3,05	63,20458	6,4	70,57163	9,35	68,57654
3,05	63,20458	6,15	67,81493	9,4	68,94326
3,1	64,24072	6,1	67,26359	9,35	68,57654
3	62,16844	6,4	70,57163	9,4	68,94326
3,15	65,27686	6,2	68,36627	9,35	68,57654
3,2	66,313	6,2	68,36627	9,45	69,30998
3,1	64,24072	6,25	68,91761	9,4	68,94326
3,1	64,24072	6,3	69,46895	9,4	68,94326

Tabulka 2: Stáčivosť sacharózy, $d = 1\text{dm}$

Špecifická stáčivosť pre sacharózu:

$$[\alpha_{5\%}] = (64 \pm 1) \text{ }^\circ/\text{dm}$$

$$[\alpha_{10\%}] = (68,9 \pm 0,9) \text{ }^\circ/\text{dm}$$

$$[\alpha_{15\%}] = (68,9 \pm 0,6) \text{ }^\circ/\text{dm}$$

4.2. Fruktóza

$\alpha_{(5\%,15\%)}$	$\alpha_{(10\%,15\%)}$	$\alpha_{15\%}$	$\alpha_{5\%}$	$[\alpha_{5\%}]$	$\alpha_{10\%}$	$[\alpha_{10\%}]$
5,5	0,5	9,4	-8,9	-89	-3,9	-78
5,45	0,6	9,4	-8,8	-88	-3,95	-79
5,5	0,45	9,35	-8,9	-89	-3,85	-77
5,5	0,45	9,4	-8,95	-89,5	-3,9	-78
5,3	0,4	9,35	-8,95	-89,5	-4,05	-81
5,6	0,5	9,4	-8,9	-89	-3,8	-76
5,55	0,45	9,35	-8,9	-89	-3,8	-76
5,4	0,5	9,45	-8,95	-89,5	-4,05	-81
5,45	0,4	9,4	-9	-90	-3,95	-79
5,5	0,5	9,4	-8,9	-89	-3,9	-78

Tabulka 3: Stáčivosť fruktózy, $d = 1\text{dm}$

Špecifická stáčivosť pre fruktózu:

$$[\alpha_{5\%}] = (-89,2 \pm 0,6) \text{ }^\circ/\text{dm}$$

$$[\alpha_{10\%}] = (-78 \pm 1) \text{ }^\circ/\text{dm}$$

5. Záver

V prvej časti úlohy sme merali špecifickú stáčivosť sacharózy. Namiešali sme si roztoky o koncentráciach 15%, 10% a 5% a následne sme koncentrácie overili sacharimetrom. Z meraní vyplynulo, že koncentrácie roztokov boli v skutočnosti nižšie, než boli zamýšľané a na výpočty sme použili nami namerané koncentrácie. V polarimetri sme namerali uhol stočenia jednotlivých roztokov a dopočítali špecifickú stáčivosť sacharózy. Tá nám vyšla nasledovne: $[\alpha_{5\%}] = (64 \pm 1) \text{ }^\circ/\text{dm}$, $[\alpha_{10\%}] = (68,9 \pm 0,9) \text{ }^\circ/\text{dm}$, $[\alpha_{15\%}] = (68,9 \pm 0,6) \text{ }^\circ/\text{dm}$. V tabuľkách sa udáva hodnota: $[\alpha] = 66,53 \text{ }^\circ/\text{dm}$.

V druhej časti úlohy sme merali špecifickú stáčivosť fruktózy podobným spôsobom ako pri sacharóze. Jediný rozdiel bol v tom, že prístroj nie je justovaný na meranie lavotočivých roztokov. Preto sme tam museli pridať za fruktózu taký roztok, aby nám uhly v polarimetri nevychádzali záporné. Na to sme využili 15% roztok sacharózy z prvej časti úlohy. Výsledne hodnoty nám vyšli $[\alpha_{5\%}] = (-89,2 \pm 0,6) \text{ }^\circ/\text{dm}$ pre 5% roztok a $[\alpha_{10\%}] = (-78 \pm 1) \text{ }^\circ/\text{dm}$ pre 10%. Pre fruktózu je táto hodnota udávaná $[\alpha] = -93,78 \text{ }^\circ/\text{dm}$. Môžeme si všimnúť, že pre 10% fruktózu sa nám výsledok hodne líši od hodnoty tabelovanej. Predpokladám, že to je spôsobené zlým premiešaním tohto roztoku.

Za najväčší problém v tejto úlohe považujeme miešanie roztokov, ktoré vypadá byť v našom prípade dosť nepresné. Taktiež pri meraní sacharimetrom a polarimetrom nájsť správny polotieň môže byť veľmi subjektívne.